

Justyna Migdał

Streszczenie pracy doktorskiej „Magia jako element debaty politycznej w historiografii i biografii cesarskiej od I do V w. n.e.”

Rozprawa ma na celu zbadanie roli, jaką odgrywa magia w debacie politycznej u historyków i biografów rzymskich na podstawie trzech wybranych autorów: Tacyta, Swetoniusza oraz Ammiana Marcellina. Każdemu z nich jest poświęcony osobny rozdział, z odrębnym wstępem i zakończeniem. Metodą zastosowaną do badania dzieł tych trzech autorów jest tzw. uważna lektura (ang. *close reading*), ze szczególnym naciskiem na słownictwo oraz strukturę tekstu. Nie mniej istotne dla analizy są aluzje literackie i intertekstualność, które w znaczący sposób wpływają na głębsze zrozumienie wizji i celu danego autora. Chociaż rozprawa ma charakter literaturoznawczy, autorka nie stroni od powoływania się na liczne prace z zakresu religioznawstwa, które pozwalają jej zinterpretować warstwę leksykalną badanych dzieł. Magia, w ujęciu autorki, nie może być rozpatrywana w zdecydowanej separacji od religii, jako że dla zrozumienia analizowanych tekstów musi być umiejscowiona w kontekście rzymskich norm religijnych i innowacyjności religijnej cesarzy.

Rozdział pierwszy poświęcony jest dwóm dziełom Tacyta, *Dziejom* oraz *Rocznikom*. W krótkim wstępie autorka zarysowuje historię badań nad religią i magią w tych utworach, po czym stawia tezę, iż istnieje związek pomiędzy wyborem Wenus i Apolla jako bóstw opiekuńczych dynastii julijsko-klaudyjskiej a wagą magii i szeroko rozumianego wróżbiarstwa za rządów władców tychże dynastii opisywanych przez Tacyta. Chociaż fragmentaryczny stan zachowania *Dziejów* uniemożliwia pełną analizę tekstu jako całości, autorka uważa, iż dzieło to buduje paradygmat rozwinięty później przez *Roczniki*. Wespazjan, tak jak August, obiera sobie na patrona boga medycyny, by „uzdrowić” imperium po roku czterech cesarzy tak, jak August uczynił to po wojnach domowych. Język rytualnego zanieczyszczenia i uzdrowienia, odzwierciedlający propagandę cesarską, jest zastosowany w tekście *Dziejów* do ukazania katastrofalnego stanu państwa po okresie panowania Nerona oraz zbawczego wpływu Flawiuszy na „chory” organizm cesarstwa. Jednak użycie terminu *devotio* sugeruje, że owo uzdrowienie mogło zostać dokonane jedynie przy pomocy ofiary z ludzi, przelewu rzymskiej krwi. Podobny paradygmat, polegający na obróceniu pozytywnych elementów religijnej propagandy dynastii panującej w pejoratywną charakterystykę ich rządów, pojawia się w *Rocznikach*, gdzie zostaje w pełni rozwinięty i rozbudowany. Autorka analizuje szczegółowo słownictwo magiczne związane z Wenus (takie jak *venena*, *blandimenta*, słowa „wiązące”) oraz, w mniejszym zakresie, Apolla (opozycja *remedium-venenum*, *carmen*), skupiając się na ich użyciu w reprezentacji cesarzy i opozycji cesarskiej. Oprócz tych szczegółowych badań nad językiem, obejmujących całokształt dwóch dzieł Tacyta, autorka zajmuje się także obrazem poszczególnych cesarzy, każdemu z nich poświęcając osobny podrozdział. Argumentuje,

że przedstawiony przez Tacyta obraz magii pod panowaniem każdego z władców wiąże się bezpośrednio z charakterem i zwyczajami danego cesarza. Dla przykładu, Neronowe zafascynowanie poezją (*carmina*) przekłada się na frekwencję oskarżeń związanych z *carmina* w procesach o *crimen laesae maiestatis*. Rozdział dostarcza bardzo drobiazgowej analizy tekstu, której nie sposób w pełni streścić. Jest też uzupełniony trzema dodatkami, analizującymi strukturę procesów pod rządami Tyberiusza, Klaudiusza i Nerona oraz ich powiązań z magią.

Rozdział drugi poświęcony jest *Żywotom cesarów* Swetoniusza. Autorka skupia się głównie na analizie strukturalnej biografii, gdzie kluczowe znaczenie odgrywają dwa elementy: obecność „kategorii”, które definiują cesarza jako maga (*venena*, kolor purpurowy, „urzekająca imitacja”, „wielbiciel niemożliwości”, ofiary z ludzi, *superstitio*, niektóre nadnaturalne zdolności, powrót do świata żywych z grobu), oraz budowa pierścieniowa. Poza elementami strukturalnymi, ważną rolę odgrywa również intertekstualność Swetoniusza oraz jego aluzyjność w obrębie samego zbioru *Żywotów*. Istotna jest także rola bóstw opiekuńczych obranych przez konkretnych cesarzy, którzy tworzą „lustro” dla swoich protegowanych: dla przykładu, autorka bada związki z Izydą i Jowiszem w biografii Kaliguli, które w znaczący sposób rzutują na interpretację tekstu. Rozdział podzielony jest na szereg podrozdziałów, z których każdy dokonuje analizy odrębnego żywota cesarskiego.

Rozdział trzeci poświęcony jest *Dziejom* Ammiana Marcellina. Autorka zauważa pewne drobne podobieństwa leksykalne, które wydają się nawiązywać do magicznego słownictwa Tacyta, niemniej ciężar badań spoczywa nie na warstwie leksykalnej, a strukturalnej. Ammian, według autorki, stosuje specyficzne paradygmaty w opisywaniu prześladowców magii i procesów magicznych, powielając je wielokrotnie w obrębie swego dzieła. Autorka analizuje również częściowo pozytywny obraz uzdrawiającej magii-teurgii w portrecie Juliana Apostaty oraz negatywne portrety cesarzy chrześcijańskich.

Praca koncentruje się wokół analizy poszczególnych cesarzy, niemniej autorce udaje się uchwycić nie tylko ich obraz jako władców-magów bądź prześladowców magii, ale także jako ofiar tejsze. Magia wydaje się stanowić istotny element w przedstawieniu walk o władzę i opozycji antycesarskiej. Badania nad magią w warstwie leksykalnej i strukturze dzieł Tacyta, Swetoniusza i Ammiana pozwalają udowodnić, jak dalece fundamentalna w ich budowie jest rola kontrastu między religią a *superstitio*, tradycją a innowacyjnością religijną.